

ורבין סבירא ליה: לא הוי עומד אלא כשכל עומד מרובה על הפרוץ שביניהן. ומשום הכי נקט אצבע ומחצה מכאן, ואצבע ומחצה מכאן, ואצבע ריוח באמצע!

שנינו במשנה: אם יש לו למבוי צורת הפתח, הרי אף על פי שרחב מעשר אינו צריך למעט את רוחב המבוי.

ומיבעי לן: כיון דאשכחן במתניתין צורת הפתח דמהניא ברחבו של מבוי כשהוא יותר מעשר.

ואשכחן נמי [לעיל דף ג א] אמלתרא [דבר סמוך לקורה, המושך את העין, ושם מפרש לה], דמהניא בגובהו של מבוי, כשהקורה גבוהה יותר מעשרים אמה [דבלאו אמלתרא פסול כדאיתא במתניתין לעיל דף ב א]

יא-א מיבעי לן: איפכא — מאי?

כלומר:

א. אם עשה צורת הפתח למבוי בגובה של למעלה מעשרים אמה, שהניח את הקנה העליון שמעל שני הקנים מכאן ומכאן.

[דיש לומר שצורת הפתח צריכה גם קצת הכירא, כמו לחי דבעי קצת הכירא, אפילו למאן דאמר לחי משום מחיצה. חסד לאברהם, תנינא סימן מ'].

ב. אם עשה אמלתרא לפתח מבוי שהוא רחב מעשר אמות.

מי מהני או לא?

ופשטינן: תא שמע: דתניא בהדיא: מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה — ימעט. ואם יש לו צורת הפתח אינו צריך למעט.

ופשטינן מינה חדא!

ועדיין מיבעי לן: אמלתרא ברחבו של מבוי — מאי?

תא שמע: מהא דתניא: מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה — ימעט. והרחב מעשר — ימעט.

ואם יש לו צורת הפתח — אינו צריך למעט.

ואם יש לו אמלתרא — אינו צריך למעט.

מאי לאו, הא דאמר "ואם יש לו אמלתרא אינו צריך למעט", קאי נמי איפכא, דקתני בה "מבוי הרחב מעשר ימעט", ועל זה קאמר שאם יש לו אמלתרא אינו צריך למעט!

ודחינן: לא קאי היתר אמלתרא על הסיפא ולומר שעל ידי אמלתרא אין צורך למעט.

אלא ארישא בלבד קאי, דקתני בה: מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה — ימעט!

ועתה חוזרת הגמרא לענין ששנינו במשנה: אם יש לו צורת הפתח אף על פי שהוא רחב מעשר אינו צריך למעט!

ואמרינן: מתני ליה [היה שונה] רב יהודה לחייא בר רב, את משנתנו קמיה דרב, באותה הלשון של משנתנו: מבוי שהוא רחב יותר מעשר ויש לו צורת הפתח — אינו צריך למעט!

אמר ליה רב לרב יהודה: לא כך הוא לשון המשנה.

אף פרוץ מרובה על העומד, האוסר בחצר, אינו נותר בצורת הפתח!

[ואין אנו לומדים מבנין אב זה אלא על פרוץ מרובה בארבע מחיצות.

כי מחיצה אחת הפרוזה ביותר מעשר אמות היא כמו פרוץ מרובה בארבע מחיצות בפרצות פחות מעשר אמות.

היות ומה שאוסר ביותר מעשר, הטעם הוא משום דלא מיקרי "פתח", ורק משום כך לא מהני ליה צורת הפתח.

ולכן יש ללמוד מכאן שהוא הדין לפרוץ מרובה בארבע רוחות לא יועיל שם צורת הפתח, היות שפיתחא בארבע רוחות [כשכל פתח הוא מרובה על העומד [שפת אמת] לא עבדי אינשי, תוספות].

ופרכינן שאין ללמוד במה מצינו:

כי מה ליותר מעשר האוסר במבוי, דין הוא שלא נתירנו בצורת הפתח, שכן יותר מעשר חמור הוא, שהרי לא התרת בו אפילו אצל פסי ביראות [נתבאר לעיל דף י א] לדעת רבי מאיר [דפליג ארבי יהודה, לקמן במשנה יז ב.]. [רא' ציור 2]

תאמר כפרוץ מרובה על העומד, האוסר בחצר, שכן קל הוא, שהרי התרת בו אצל פסי ביראות, שהפרוץ שבהם מרובה על העומד [שאינן העומד אלא אמה מכאן ואמה מכאן, והפרוץ עשר אמות], ובכל זאת מותר לטלטל שם לדברי הכל.

והוינן בה: לימא מסייע ליה למאן דאמר

אלא אתננייה [כך תשנה לחייא בני את המשנה]: צריך למעט ולעשות את המבוי ברוחב של עד עשר אמות. לפי שאין צורת הפתח מועילה אלא לפתח שיש בו עד עשר אמות.

אמר רב יוסף: מדברי רבינו — רב — שסובר כי לא מהני צורת הפתח כשהוא יותר מעשר, נלמד:

חצר שרובה — של כל דופן מארבע דופןותיה — עשויה פתחים וחלונות, שאינה מותרת בטלטול כיון שהיא פרוץ מרובה על העומד — אינה ניתרת אפילו בצורת הפתח שיעשה לפתחיה וחלונותיה, ואפילו פחותים הם מעשר אמות! [רא' ציור 1]

דכי היכי דלא מהניא צורת הפתח לשוויה לפירצת מבוי יותר מעשר — "פתח", לא מהני נמי צורת הפתח לפרוץ מרובה על העומד, ואפילו בפתחים קטנים מעשר!

ומפרשינן לה: מאי טעמא יש לדמות את דין צורת הפתח בפירצת מבוי לצורת הפתח גבי פרוץ מרובה על העומד?

הואיל ופתח מבוי שהוא יתר מעשר אוסר במבוי ובחצר. (54)

וכמו כן פרוץ מרובה על העומד אוסר בחצר.

הילכך יש לנו ללמוד במה מצינו:

מה יותר מעשר, האוסר במבוי, אינו נותר — לדברי רב — בצורת הפתח.

חד אמר: דלית להו שקפי [מזוזות]. שמצדי הפתח אין מזוזותיה ישרות, אלא אבן נכנסת ואבן יוצאת, ואין זו צורת פתח.

וחד אמר: דלית להו תיקרה, שהפתח פתוח לכל גובהו של כותל, ואין על הפתח תקרה, ואין כאן צורת פתח, שהיא: קנה מכאן וקנה מכאן [מזוזות] וקנה על גביהן [משקוף].

ואף רבי יוחנן סבר לה להא דרב דלעיל, דאמר: לא מהני צורת הפתח להחשיב "פתח", כשהוא רחב יותר מעשר!

דאמר רבין בר רב אדא, אמר רבי יצחק: מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן [שם מקום], שנעץ ארבע קונדיסין בארבע פינות השדה, ומתח זמורה עליהן מקונדס לקונדס כעין צורת פתח. [דא' ציור 3]

ובא מעשה לפני חכמים, והתירו לו לענין בלאים, שיוכל לזרוע סמוך לצורת הפתח, אף שיש גפנים בתוך השטח המוקף בקונדיסין.

[כיון שלגבי המנעות מאיסור כלאים מהני כל מחיצה, ואפילו מחיצה שאינה מבדלת בפועל בין הזרעים כמחיצת הכרם. וכדתנן בכלאים: היה גדר בינתיים, זה — בעל הגפנים — סומך לגדר את גפניו, מכאן, וזה — בעל הזרעים — סומך את זרעיו לגדר, מכאן, למרות שבקרקע הם אינם מובדלים ויונקים ביחד. ולכן סגי נמי ב"צורת הפתח".]

ואמר ריש לקיש: בדרך שהתירו לו להחשיב את צורת הפתח כמחיצה לענין בלאים, כך התירו לו אף לענין שבת להחשיבו כמחיצה, ולטלטל בתוך הקונדיסין. [נתבאר לפי פירוש ר"י בתוספות].

דלא מהניא צורת הפתח בפרוץ מרובה על העומד:

מהא דתניא: דפנות הללו, שרובן פתחים [דא' ציור 1, 2] וחלונות — מותר לטלטל בתוך המקום שהם מקיפים אותו, ובלבד שיהא בדפנות עומד מרובה על הפרוץ!

ומפרשין בתחילה לברייתא, ותמהינן עלה:

וכי "דפנות הללו שרובן פתחים וחלונות" סלקא דעתך?! וכי יעלה על דעתך שאכן בהן עסק התנא?!

הרי זה לא יתכן.

שהרי מיד בהמשך קתני: ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ, ולא שיהיו רובן פתחים וחלונות?!

אלא בהכרח, אימא: דפנות הללו שריבה בהן פתחים וחלונות, מותר לטלטל שם, ובלבד שיהא עומד מרובה על הפרוץ.

והשתא מוכח שצורת הפתח לא מהניא כשהפרוץ שבכל דופן מרובה על העומד. שהרי פתחים וחלונות יש להם צורת הפתח, ומכל מקום בעינן שיהא העומד מרובה על הפרוץ!

אמר דחה רב כהנא את הראיה:

כי תניא היא — בפיתחי שימאי [פתחין שוממין. ויש מפרשים פתחים מקולקלים וחסרים, כמו זקן "אשמאי" שהוא חסר מתורה], שאין להם צורת הפתח גמורה.

וכדמפרש: מאי פיתחי שימאי?

פליגי בה רב רהומי ורב יוסף:

ודחינן: לא מיירי רבי יוחנן הכא בפתח יותר מעשר. ולא מהאי טעמא אסר רבי יוחנן.

אלא, לעולם, רק בעשר [ולא יותר] מיירי הכא. וכדבעינן למימר מעיקרא, דמיירי שעשה את צורת הפתח מן הצד. ולהכי הוא דאסר רבי יוחנן. [רא' ציור 4]

ואי תיקשי לך מדרב חסדא שאסר מן הצד, ותיקשי לריש לקיש דשרי. לא קשיא:

ובדרב חסדא גופיה קמיפלגי רבי יוחנן וריש לקיש!

דריש לקיש דסבר שהתירו לו מן הצד אף לענין שבת, פליג ארב חסדא.

ורבי יוחנן סבירא ליה כרב חסדא.

דאף רב חסדא לא קאמר דלא מהני מן הצד אלא לענין שבת ולא לענין כלאים, דשבת חמור מכלאים! (56)

ומקשינן, כדי לקיים את הא דאמרן דרבי יוחנן כרב סבירא ליה:

ורמי דרבי יוחנן אדרבי יוחנן.

ורמי דריש לקיש אדריש לקיש.

דאמר ריש לקיש משום רבי יהודה ברכי חנינא: פיאח [זמורה קלועה, המתוחה על יא-ב קונדיסין, ועשויה כצורת הפתח] מותרת, שמפסקת משום מחיצה לענין כלאים, אבל לא לשבת.

רבי יוחנן אמר: רק לכלאים התירו לו, אבל לענין שבת לא התירו לו.

ומפרשינן לה: במאי עסקינן בהך מעשה?

אילימא דמיירי שלא מתח הזמורה על "ראשי" הקונדיסין, אלא מן הצד [על פניהן] של הקונדיסין חיבר את הזמורה, [בין באמצעיתן בין סמוך לראשן, ריטב"א] ומשום הכי הוא דאסר רבי יוחנן? [רא' ציור 1]

והאמר רב חסדא: צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום לענין שבת, כיון שאין דומה לפתח, שהמשקוף נתון על שתי המזוזות [רא"ש], והיכי אמר ריש לקיש דמהני אף לענין שבת?! [רא' ציור 2]

אלא, ודאי מיירי שהניח הזמורה על גבן של קונדיסין ממש! [רא' ציור 3]

ובמאי עסקינן?

אילימא שהיה בעשר אמות או פחות בין קונדס לקונדס?

האם בהא לימא רבי יוחנן דבשבת לא התירו לו?! והרי בעשר אמות לכולי עלמא פיתחא הוא?! (55)

אלא, לא, מיירי ביש יתר מעשר בין קונדס לקונדס, ומשום הכי אמר רבי יוחנן דלא מהני לענין שבת, דסבירא ליה דלא מהני צורת הפתח לפתח יותר מעשר!

הרי חזינן דרבי יוחנן כרב סבירא ליה.

56. ובסוכה נמי לא מהני. והטעם, דבכלאים קיל טפי דתליא במראית עין, אם אינו נראה כזרוע ביחד, גליון הש"ס למהרש"ם.

55. ואי משום דרב יוסף אמר לעיל דבפרוץ מרובה על העומד לא מהני צורת הפתח? הרי נדחו דבריו לעיל, תוספות.